

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЖОҒАРЫ БІЛІМ КЕҢІСТІГІН ҚҰРУ:

АЙМАҚТЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚТАНДЫРУДЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

2021 жылы 18 маусымда Қазақстан, Қырғызстан, Түркіменстан және Өзбекстан білім министрлері Орта Азия аймағында бірінші жағары білім кеңістігі - Түркістан декларациясын құру туралы келісімге қол қойды. Орталық Азия өкілдері Орталық Азия жоғары білім кеңістігін (ОАЖБК) құру, бірлескен білім беру бағдарламалары мен бірлескен ғылыми жобаларды дамыту, студенттер мен академиялық персоналдың аймақтық ұтқырлығын қолдау, білім беру құжаттары мен рәсімдерін тануды қамтамасыз ету, сондай-ақ осы саланың қатысушыларына арнайы гранттар беру арқылы жоғары білім саласындағы ынтымақтастықты дамытуды мақсат етуде. Декларация Болон үдерісінің қағидаларына негізделген және Орталық Азия университеттерінің альянсын құрумен қатар ынтымақтастықтың төрт негізгі бағытына ие; Біліктілікті тану агенттіктерінің қауымдастығы; Орталық Азия білім сапасын қамтамасыз ету желісі және Студенттер альянсы.

Жоғары білім саласындағы аймақтық интеграцияны жандандырудың негіздері, сондай-ақ ағымдағы ынтымақтастықтың шеңбері мен перспективалары талқыланады. Сонымен қатар, зерттеуде посткеңестік жалпы құрылымдық мұра, ұқсас әлеуметтік-мәдени және білімдік негіздер, аймақтағы адамдардың көпшілігінің орыс тілін екінші тіл ретінде жақсы білуі, аймақ ішкілік білім беру интеграциялық үдерістерін кеңейтуге мүмкіндік беретін әлеует ретінде айтылатын болады.

Орталық Азиядағы жоғары білім беру жүйесі білім беру үдерістерін еуропалық шеңберге сәйкес үйлестіруге тырысады. Барлық Орталық Азия мемлекеттері Болон үдерісіне әртүрлі дәрежеде интеграцияланған. 2010 жылы Болон декларациясын ең алғаш Қазақстан қабылдаған, сонымен қатар Еуропалық жоғары білім беру кеңістігінің толық мүшесі болды. Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан Болон қағидаларына сәйкес білім беру жүйесін реформалап жатқан кезде, Түркіменстан ұтқырлық бағдарламалары аясында ынтымақтастық жасайды. Болон үдерісі аясында Түркіменстаннан басқа аймақтың барлық елдері бакалавриат-магистратура-PhD дәрежесінің үш сатылы жүйесіне көшті. Болон үдерісі бірлескен дәреже жүйесінен басқа студенттерді ауыстыруға және алмасу бағдарламаларын ұсынуға мүмкіндік беретін ортақ рейтингтік жүйені - ECTS несиелік баллдарын (Еуропалық несиелік аударымдар және жинақтау жүйесі) енгізуде. Орталық Азия университеттері Еуропалық одақтың (ЕО) ұтқырлық бағдарламаларына қатысу үшін бағалау жүйелерін ECTS несиелік ұпайларымен синхрондады. Болон үдерісі сонымен қатар

жоғары білім берудің ішкі және сыртқы сапа кепілдігінің бірінші стандарттары мен нұсқауларын қамтитын Еуропалық жоғары білім беру аймағында (ESG) сапа кепілдігі үшін еуропалық стандарттар мен сапаны қамтамасыз ету жөніндегі нұсқаулықтарға сәйкестікті де қамтиды. Орталық Азияның жоғары оқу орындары (ЖОО) комитеттері еуропалық сапа кепілдігін енгізу бойынша жұмыстар жүргізуде және бағдарламаларын Еуропалық аккредиттеу органдарымен әртүрлі деңгейде аккредиттеуде. Институционалдық және бағдарламалық аккредитация ұтқырлық мүмкіндіктерін кеңейтумен қатар, Еуропа университеттерінің танылуын қамтамасыз етеді. Жалпы, Болон қағидаларын орындау білім беруді халықаралықтандырудың іргелі тетігі болса, ал аймақтық деңгейде бұл еуропалық процедураларға ұқсас аймақшылдық халықаралықтандыруды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Орталық Азияның ЖОО комитеттері халықаралық нострификацияға және университеттердің халықаралық рейтингіне де белсенді түрде қатысып келеді. Ең кеңінен таралған халықаралық рейтингтердің ішінде дамушы Еуропа және Орталық Азия аймағының ең үздік университеттерін қамтитын QS EECА Университеттер рейтингі бар. Жалпы 27 университеттің өкілдігі орын алған 2021 жылдың рейтингінде Қазақстан, халықаралықтандырудың жемісті нәтижелерін көрсетіп, Әл-Фараби Қазақ ұлттық университеті 19-орында тұрақтады. Рейтинг тізімінде Өзбекстанның 4 университеті елдің атынан өкілдік етсе, Қырғызстаннан 2 университет, ал Тәжікстаннан 1 университет бар. 2022 QS World University Rankings рейтингінде Қазақстанда әлемнің ең үздік университеттерінің қатарында он төрт университет бар. Сол сияқты 2021 Times Higher Education World University Rankings рейтингінде Қазақстанның үш университеті бар. Орталық Азия университеттерінің он жылдан астам уақыттан бері халықаралық рейтингтерге қатысқанын ескере отырып, олардың әлемдік білім беру қауымдастығына интеграциялану және білім беру үдерістерін халықаралықтандыруға деген ұмтылыстарының зор екені байқалады. Аймақтық халықаралықтандыру үдерістері үшін рейтингтер сондай-ақ, аймақтық әріптестерінен халықаралық деңгейде танылуға қалай қол жеткізуге болатынын үйренуге және аймақ туралы хабардар болуға жақсы ынталандыру.

Жақын аймақта білім алуға деген қызығушылық, Орталық Азия аймағындағы студенттер арасында да көптеп кезігеді. Аймақта өздеріне серіктесі бар университеттер арасында бірнеше семестр

білім алу мүмкіндігі де студенттер арасында кеңінен таралған. Мысал ретінде, Қазақстандағы университеттерде, ұтқырлық бағдарламасымен бір семестр білім алуға келген студент жастардың университетке кейіннен тағы бірнеше рет өтініш беруі көптеген жайдан хабардар етеді. Мұның басты себептерінің бірі ретінде студенттердің өздері білім алып жатқан университеттің орнына қонақ ретінде келіп оқыған университетінде білімін ары қарай жалғастыруды қалауынан деп топшылауға болады. Алайда, аймақшылдық ұтқырлық мүмкіндіктерін толығымен пайдалану үшін құзыретті өкілдер ұтқырлық тетіктерін әлі де оңтайландыру керек, себебі бес мемлекет те еуропалық Эразмус+ ұтқырлық бағдарламаларына қосылғанымен, олардың барлығы өздерінің аймақтағы серіктестерінің ұтқырлық жүйесін мойындамайды. Осыған байланысты, аймақтық серіктестер арасында алынған несиелер мен дипломдарды мойындауды қоса алғанда тану процедураларын оңтайландыру өте маңызды.

Сонымен қатар, Орталық Азия университеттері кеңестік білім беру мен ғылыми мұраны қамтитын ортақ тарихты бөліседі. 1970-жылдардың ортасында Қазақстан мен Өзбекстанның халық саны бойынша зерттеуші саны ең жоғары бес одақтас республиканың қатарында болуы аймақтық серіктестердің зерттеу әлеуетін жандандыру пайдалы болар еді. Әлі күнге дейін кеңестік құрылым мен әдістемелік негізін қолдануды жалғастырып келе жатқан Ғылым академиясына қарасты мекемелер, негізгі зерттеу мұраларын қайта жаңғырту үшін зор әлеуетке ие. Осы сынды ғылыми-зерттеу институттарының, әсіресе соңғы жылдарда сандық зерттеу көрсеткіштері мен халықаралық танылуға ұмтылуында көбінесе елеусіз қалатын іргелі ғылымдардың ғылыми интеграцияны тереңдетуі маңызды мәселелердің бірі.

Қолданыстағы аймақтық серіктестік желілері және осыған ұқсас даму траекториялары Орталық Азия академиялық қауымдастығының жаңадан құрылған ОАЖБК платформасында күш біріктіруіне мүмкіндік береді. Орталық Азия ЖОО комитеттерінің аймақтық білім беру интеграциясын кеңейтуге мүмкіндігі зор. Алайда, ғылыми зерттеулердің кең ауқымда өзара әрекеттестігі үшін адами капитал, озық үлгідегі зерттеу инфрақұрылымы және кең ұтқырлық мүмкіндіктерін дамытатын жеткілікті қаржылық қолдауға ие бірлескен ғылыми жобалар қажет. Мысалы, Мари Склодовска-Кюри сияқты аймақтық серіктестіктер арасында ғылыми ынтымақтастықты дамытуға және одан жаңа мәліметтер үйренуге мүмкіндік беретін бірлескен зерттеу бағдарламасын құру өте маңызды.

Жазушы: Альбина Мұратбекова,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Өзбекстанда президенттік сайлау науқанының үрдісі 2021 жылы шілдеде бас-талды. Негізгі үміткер ретінде қазіргі пре-зидент Шавкат Мирзиёевтен басқа пар-тиялардың басшылары да өз кандидатта-рын анықтады. Мысалы, Ұлттық ояну де-мократиялық партиясы, Адолат СДП, Ха-лықтық демократиялық партия және Эко-логиялық партияның көшбасшылары күзгі сайлауға үміткер болатындығы күті-луде. Президенттік сайлау 2021 жылы 24 қазанда өтеді (Kun.uz, 23.07.2021).
- Қазақстан Президенті Қасым Жомарт То-қаев ресейлік әріптесі Владимир Путин-мен телефон арқылы сөйлесті. Олардың келіссөздерінің басты тақырыбы Орталық Азиядағы тұрақтылық пен қауіпсіздікке әсер ететін Ауғанстандағы жағдай болды. Тараптар бүкіл аймақтың сәтті әлеумет-тік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету үшін үйлестірілген күш-жігерді жүзеге асыруға келісті. Ресей Президенті Қасым Жомарт Тоқаевты қыркүйек айында Вла-дивостокта өтетін Шығыс экономикалық форумның жұмысына қатысуға ша-қырды (Kazinform, 24.07.2021).
- Ауғанстандағы 15 елдің дипломатиялық миссиялары мен НАТО-ға мүше елдердің өкілдері бірлескен мәлімдеме жасап, Та-либан қозғалысының жедел шабуылдарын тоқтатуға шақырды. Мәлімдемеде бүкіл ел бойынша Талибанның бақылауындағы аймақтардағы мақсатты өлтіру, инфрақу-рылымды жою, адам құқығын бұзу және басқа заңсыз, адамгершілікке жат әрекет-тер айыпталды. Елдер Талибанды бүкіл әлемге Ауғанстандағы бейбітшілікке пей-ілділігін көрсету үшін алдағы айт мерекес-інде атысты тоқтатуға шақырды (Today.kg, 19.07.2021).
- Молдова президенті Майя Санду, Грузия президенті Саломе Зурабишвили және Ук-раина президенті Владимир Зеленский Ба-тумиде бірлескен мәлімдемеге кол қойды. Құжатта Шығыс серіктестігі бағдарла-масы аясында еуропалық интеграция жо-лындағы үш елдің мақсаттары көрсетіл-ген. Құжатты рәсімдеу арқылы елдер де-мократиялық реформалар жүргізуге және осы мақсаттарды жүзеге асыруда бір-бі-ріне қолдау көрсетуге өз міндеттемелерін растады. Отырысқа Еуропалық Кеңестің Төрағасы Чарльз Мишель де қатысты (Interfax, 20.07.2021).
- Қазақстанның Сыртқы істер министрі Мұхтар Тілеуберді Өзбайжанға барып, Президент Ильхам Алиевпен, Премьер-Министр Али Асадовпен және Сыртқы іс-тер министрі Жейхун Байрамовпен кез-десті. Келіссөздер барысында тараптар кең ауқымды ынтымақтастықты одан әрі нығайту қажеттілігі туралы уағдаласты. Екі жақты ынтымақтастық, аймақтық және халықаралық ынтымақтастық, оның ішінде екі елдің сыртқы істер минис-трлері, Каспий мәселелері және БҰҰ, Еуропадағы қауіпсіздік жөніндегі ынты-мақтастық ұйымы, Тәуелсіз мемлекеттер достастығы (ТМД), ынтымақтастық жө-ніндегі конференция Азиядағы сенім ша-ралары, Түркі кеңесі және басқа да көп-жақты ұйымдар, сондай-ақ халықаралық күн тәртібі сияқты көптеген мәселелер бойынша үйлестірілген жұмыс істейді (Avesta-news.kz, 22.07.2021).
- Түркия президенті Режеп Тайып Ердоған қызметтегі соңғы күндерін өткізіп жатқан ирандық әріптесі Хасан Руханимен теле-фон арқылы сөйлесті. Көшбасшылар мұ-сылмандардың Құрбан айт мейрамын атап өтіп, екіжақты қатынастар мен аймақтағы оқиғаларды талқылады. Екі ел басшысы Түркия мен Иранның жоғары деңгейдегі ынтымақтастық пен Тегерандағы жаңа әкімшілікпен тығыз байланыстан нәтиже шығатынына сенім білдірді. Президент Руханидің ізбасары Ибрахим Рейси 2021 жылы 3 тамызда қызметіне кіріседі (Hurriyetdailynews.com, 22.07.2021).

Экономика, қаржы және энергия

- Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбайжан сияқты көрші елдерге 35 ди-зель локомотив экспорттады. Сонымен қа-тар, Өзбекстан мен Моңғолия нарықта-рына өз экспортын кеңейтуді жоспарлап отыр. Локомотив қондырғысы жолаушы-лар мен жүк тасымалдайтын тепловоздар мен қосалқы салаға арналған бөлшектер шығарады. Зауыттың жылдық қуаты ша-мамен 100 дизель локомотивті құрайды, сонымен қатар зауытта 600-ден астам жұ-мысшы жұмыс істейді (Qazaq TV, 23.07.2021).
- Өзбекстан президенті Шавкат Мирзиёев үкіметке елдің түрлі аймақтарындағы ескі сорғы станцияларын жаңарту үшін 146 миллион еуро көлемінде шетелден неси-е жинауды тапсырды. Мәліметтерге сүйен-сек, республика бойынша 1687 сорғы станциясының 299-ы ескірген. толық мо-дернизацияға кемінде 700 миллион еуро қажет, алайда бүкіл жүйені жаңарту үшін қаражат жеткіліксіз. Суды үнемдейтін технологияларды енгізу Өзбекстанның су тұтынуының 40%-ға төмендетіледі, бұл 20000 гектар жерді қосымша пайдалануға мүм-кіндік береді (UzReport, 21.07.2021).
- Ресейден ақша аударымдары құлдырауды жалғастыруда және Ресейдің Орталық банкінің мәлімдемесінде 2021 жылдың би-рінші тоқсанында Ресейден ТМД елдеріне ақша аударымдарының көлемі орта есе-пен 13%-ға төмендегені көрсетілген. Ақша аударымдарының оң динамикасын көрсеткен жалғыз ел - Өзбекстан. Атап айтқанда, Өзбекстанға ақша аударымдары 12,4%-ға өсті, есеп беру кезіндегі Өзбек-стан азаматтары өз елдеріне Ресейден 680 млн. доллар жіберді. Молдова мен Тәжік-станға ақша аударымдары сәйкесінше 50,6%-ға және 37,3%-ға төмендеді (Kun.uz, 22.07.2021).
- Еуразиялық экономикалық одақ пен Иран тұрақты еркін сауда аймағын құруды жос-парлауда. Жақында Одақ өкілдері Иранға барып, 2019 жылдың қазан айынан бастап қолданыстағы уақытша келісімді алмас-тыратын болашақ келісімнің егжей-тег-жейін талқылады. Кездесуде тараптар ал-дағы келіссөздерге арналған техникалық сипаттамалардың жобасына шолу жа-сады. Атап айтқанда, тауарлық сұрып-тауды кеңейту, салалық ынтымақта-стықты қолдау және мемлекеттік сатып алу үдерістеріндегі өзекті мәселелері талқы-ланды (BelTA, 21.07.2021).
- Беларусьтың Қытайдағы Елшісі Юрий Сенко биыл Беларусьтың мен Қытай ара-сындағы екіжақты тауар айналымы арта-тындығын мәлімдеді. Сонымен қатар Сенко Қытай Беларусьтің екінші ірі эк-спорттық серіктесі болғанын хабарлады. 2021 жылдың алғашқы алты айында Бела-рустың Қытайға экспорты 450 миллион долларға жетті. Екі ел арасындағы сауда-ның жалпы көлемі 9,4% өсіп, 777 миллион долларға жетті. Сенко Беларусь өнімдері Қытай нарығында танымал екендігін тілге тиек етті (BelTA, 20.07.2021).
- Өзбайжанның энергетика министрі Пар-виз Шахбазов Түркия елшісі Жахит Бағ-жыммен кездесті. Тараптар жаңартылатын және дәстүрлі энергетикалық салалардағы ынтымақтастық мүмкіндіктерін, соның ішінде Баку-Тбилиси-Жейхан және Он-түстік газ дәлізі мен TANAP сияқты жа-һандық энергетикалық жобаларды талқы-лады. 2021 жылдың бірінші жартысында Өзбайжан мен Түркия арасындағы тауар айналымы 2,2 миллиард долларға жетсе, 2020 жылы 4,1 миллиард долларды құ-рады. Екі ел өзара сауда айналымын 2023 жылы 15 миллиард долларға дейін ұлғай-туды жоспарлап отыр (AzerNews, 24.07.2021).

Қоғам және мәдениет

- Жапонияның Халықаралық ынтымақта-стық агенттігі (JICA) мен Моңғолия Үкі-меті Ұлан-Батордағы COVID-19 төтенше жағдай дағдарысына қарсы іс-қимыл бағ-дарламасына 883 миллион иен (8 миллион доллар) гранттық көмек беру туралы келі-сімге қол қойды. Бағдарлама Моңғолия-дағы COVID-19-ға қарсы вакцина дең-гейін арттыру үшін тиімді және қауіпсіз вакцинация жүйесін құруға бағытталған. Бағдарламаны іске асыру тұрақты даму мақсаттарының үштен бірін жүзеге асы-руға ықпал етеді (Centralasia.media, 21.07.2021).
- Тәжікстан Өзбайжаннан гуманитарлық көмек ретінде 40 мың доза AstraZeneca вакцинасын алды. Тәжікстандағы Өз-байжан елшілігінің және Тәжікстанның Денсаулық сақтау министрлігінің өкілдері Душанбе халықаралық әуежайында өткен вакцинаны тапсырып беру салтанатына қатысты. Тәжікстанға Өзбайжаннан вакцина тарту - екі мемлекет арасындағы өзара тиімді ынтымақтастықтың жалғасы, сондай-ақ бауырлас екі ел арасындағы ты-ғыз қарым-қатынастың куәсі (Cis.minsk.by, 23.07.2021).
- Тәжікстан Үкіметі Төтенше жағдайлар ко-митеті төрағасының орынбасары, полков-ник Эммали Иброхимзода Тәжікстанға баспана сұрап келген 100000 ауган азамат-ын қабылдай алатынын мәлімдеді. 1521 ауган босқыны 2021 жылдың шілдесінде Тәжікстаннан пана іздеді және оларға ме-дициналық көмек, шатырлар, төсек жаб-дықтары, ас үй ыдыстары және күніне үш рет ыстық тамақ берілді. Сондай-ақ пол-ковник Иброхимзода, қажет болған жағ-дайда, Тәжікстан Ауғанстаннан көбірек босқындар қабылдай алатынын хабар-лады (ASIA-Plus, 23.07.2021).
- БҰҰ Балалар қорының Қырғызстандағы өкілі Кристин Кристин Жольмес Қырғыз-станның балалар құқықтары жөніндегі омбудсмені Жыпариса Рысбековамен кез-десті. Тараптар Қырғызстандағы балалар-дың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудағы ынтымақтастық мәселелерін талқылады. Жыпариса Рысбекова мен Кристин Жольмес БҰҰ Балалар қоры әзір-леген 2023-2027 жылдарға арналған елдік бағдарламаның жобасын дайындауға кел-істі. Бағдарламаны іске асыру балалар кедейлігін төмендетеді, балаларды әлеу-меттік қорғау жүйесіне іске асады, балаларға қатысты зорлық-зомбылықты жоюды және негізгі білім беру мен денсаулық сақтау қызметтері қол жетімді болатындығы кү-тілуде (Kabar, 23.07.2021).
- Өзбайжанның Мәдениет министрі Анар Керимов Түркияға сапарлай барып, әріп-тесі Мехмет Нури Ерсой және Түрік ын-тымақтастық және үйлестіру агенттігінің (ТИКА) төрағасы Серкан Кая бастаған де-легациямен келіссөздер жүргізді. Тарап-тар екі бауырлас елдің мәдени ынтымақ-тастығының маңыздылығын атап өтті. Екі жақты мәдени ынтымақтастықты одан әрі кеңейтудің мүмкіндіктерін талқылай оты-рып, министрлер мәдени мұра саласында тәжірибе алмасу туралы келісімге келді (Azernews, 20.07.2021).
- Қазақстанның Түркиядағы елшілігі мен Түрік велосипед спорты федерациясы Ан-карада велосеру ұйымдастырды. Үміткөй аймағынан басталған жарыс Түркияның тұңғыш президенті Мұстафа Кемал Ата-түрікке арнап соғылған Анытқабір кесене-сіне дейін жалғасты. Жарыстың соңында спортшылар Атагүрікті еске алып, Ани-тқабірге барды. Шараға Қазақстанның Түр-киядағы елшісі Абзал Сапарбекұлы, түрік спортшысы Ахмет Хұдайт Ақыюер және қазақстандық велослабандоз Дамир Күшесев бастаған 50 адам қатысты (Kazinform, 21.07.2021).